

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

35

HEGEDŰS ELEMÉR

Vitéz uszoki báró Szurmay Sándor
magyar királyi vezérezredes
NAGYKANIZSA DÍSZPOLGÁRA

**Készült Nagykanizsa Önkormányzata és
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület támogatásával**

Szerkesztő: Horváth Ilona

Címlap:
**Vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor
gyalogsági tábornok,
a Katonai Mária Terézia Rend lovagja**

Felelős kiadó:

NAGYKANIZSAI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET
Nagykanizsa, Erzsébet tér 8.
Cserti Tibor elnök

.....

Minden jog fenntartva!

ISBN
978 963 89018 4 2

Készült a Nagykanizsai Szociális Foglalkoztató Nonprofit Kft.
nyomdájában

2011

Ügyvezető: Dr. Berlinger Henrikné

Tartalom

Előszó

A boldog békeidő

Származás, életpálya, tanulmányok
Csapatgyakorlatok
A Honvédelmi Minisztériumban

A háború

Hadosztály- és hadtestparancsnok
Harc a Kárpátokért
Az 1916-1917. évi ütközetek
A honvédelmi miniszter
A Katonai Mária Terézia Rend lovagja

A háború után

Internálás
Társadalmi, közéleti tevékenysége
Irodalmi tevékenysége
Utolsó évei, halála
Nyughelye, megemlékezések

Zárszó

Mellékletek

Kitüntetései
Külföldi kitüntetései
Előmenetele
Szolgálati helyei, beosztásai
Írásai
Források
Irodalom
Jegyzetek

Előszó

Valamivel több mint százötven évvel ezelőtt született vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor gyalogsági tábornok (1941-től magyar királyi vezérezredes), magyar királyi Honvédelmi Miniszter, a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjének birtokosa, a Mária Terézia Rend Káptalanának tagja, a magyar Mária Terézia Rend kancellár-helyettese, több hadidíszítményes, kardos, magas szintű háborús kitüntetés tulajdonosa, a magyar királyi országgyűlés felsőházának örökös tagja, katonai szakíró, továbbá Nagykanizsa város díszpolgára.

Báró Szurmay Sándor egyike azon nagy elméleti és gyakorlati tudású magyar tábornoknak, aki mind a béke éveiben, mind a háború ideje alatt kiválóan megfelelt azokban a beosztásokban, ahová kinevezték. Emberi, közeli kapcsolatot tudott létesíteni beosztott tábornokaival, tisztjeivel, az alárendelt katonákkal, a polgári élet szereplőivel, a városlakókkal, a polgárokkal.

A háború után nyugdíjas éveit aktív tevékenységgel töltötte el. Vezető vagy aktív tag volt különböző katonai jellegű nyugdíjas szervezetekben, klubokban, sportegyesületben. Papírra vetette háborús visszaemlékezéseit, könyvében a magyar katonát, a hősiességet, bátorságot, a kitartást dicsőítette.

Számtalan városnak volt díszpolgára. Ez lehetőséget, alkalmat adott részére az adott hely katonáiról, a háború viszontagságairól beszélni. Hirdette az ifjúságnak elődeik helytállását, szinte egyik felkészítője volt az új katonanemzedéknek. Elősegítette a háborúról, a magyar katonai hagyományokról, az egyszerű katonákról szóló írások megjelentetését. Több könyv szerkesztésében részt vett, előszót írt a művekhez, ajánlotta azokat az olvasóknak.

Neve, tevékenysége egy időre feledésbe merült. Tisztelői, a magyar királyi honvédséggel és a Nagy Háborúval foglalkozó hivatásos, valamint amatőr történészek próbálják emlékét újra visszaállítani.

Nagykanizsához nagyon közeli kapcsolatok fűzték. E városban élt mint a magyar királyi 20. honvéd gyalogezred parancsnoka. *Az ezred a háború utolsó éveiben felvehette nevét, a város vezetői díszpolgári címet adományoztak részére.*

Részt vett a honvéd gyalogezred emlékét megőrkítő szobor felállításának előkészítésében. Társelnöke volt a szoborbizottságnak. A díszpolgári cím átvétele után a város vezetőivel rendszeres kapcsolatot tartott levelezés útján, de több alkalommal személyes találkozókra is sor került. Elsősorban születésének évfordulóján üdvözölték.

Nagykanizsán szélesebb körben talán nem cseng ismerősen a neve, életútja, munkássága sem ismert kellő mértékben.

Célunk: megismertetni egy nagyon gazdag életutat végigjáró magyar tábornokot, emlékeztetni a messze földről – Erdélyből – érkezett katonára, aki szívében örökre kanizsai lett, és haláláig az is maradt.

Vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor magyar királyi vezérezredes a nagykanizsai hadtörténelem egyik kiemelkedő alakja. Véleményünk szerint illő, hogy a városhoz kötődő tábornokok közül elsőnek vele találkozzon e füzet oldalain a tisztelt olvasó.

A boldog békeidő

Származás, életpálya, tanulmányok

Szurmay Sándor Erdélyben, a Partitumban, a Krassó-Szörény vármegyei Boksánbányán született 1860. december 19-én római katolikus vallást követő polgári családban. Anyja: Schaffer Josefa (1823-1913), apja Surmay Mihály (1825-1875), Kecskeméten született kalapos mester. Három fiú- és egy leánytestvére volt. Boksánbánya – egyes írásokban Németboksán – (ma Bocsa-Mantana, Románia) nevét valószínűleg a faszénégető boksákról kaphatta. A török korban várral (Bocsavár) rendelkezett, valamint kis helyőrséggel. Több ostromot is kiállt, de végül az ellenség kezére került. A környező területen ércbányászat folyt, amelyet helyben, a kohókban dolgoztak fel. Arany és ezüst is található itt, de a 19. század közepe óta nem termelik ki. A lakosság nemzetiségi megoszlása: román 58%, német 24%, magyar 14%, egyéb 4%.

A hatodik életéve betöltése után megkezdte iskolai tanulmányait. Az elemi helyben végezte, majd Szegedre került és a főreál iskolába iratkozott be, ahol 1871 – 1874 között hat félévet végzett el. Minden periódusban kitűnő bizonyítványt kapott. Az 1874-ben induló tanévben apja betegsége, majd 1875-ben bekövetkezett halála miatt nem folytatta a tanulást. Tizennégy évesen dolgozni kezdett az Osztrák-Magyar Állami Vasút Társaságnál különböző munkakörökben, úgynevezett gyakornok beosztásban. Letette a távírász szakvizsgát, amelyről hivatalos okmányt kapott. A későbbiekben a katonaság is nagyra értékelte, tiszti minősítési lapján a különleges képességei rovatban folyamatosan jelezték, hogy képzett távírász. Hat évig volt gyakornok, majd átkerült a tisztviseelői karba.

Huszonkettő éves korában, 1882. október 1-jén vonultatták be katonának a magyar királyi 18. honvéd zászlóaljhoz Lugosra. Innen áthelyezték a magyar királyi Ludovika Akadémiára, a tiszti iskolai előkészítő tanfolyamra. Ezt kiválóan végezte el, előléptették 1883. augusztus 29-én címzetes őrmesternek és beosztották a tisztképző iskolára.

A Ludovika Akadémián polgári és katonai tárgyakat egyformán tanultak a hallgatók. A polgári iskola tantárgyai a magyar nyelv és irodalom, a német, francia nyelv, történelem, földrajz, mennyiségtan, mértan, rajz, szabadkézi rajz, fizika, természetrajz, vegytan. Tanultak egy szabadon választható nyelvet; szlovák, horvát és a román közül lehetett válogatni. Szurmay Sándor a horvát nyelv mellett döntött, de később ez a tisztí anyagában sehol nincs feltüntetve. Valószínűen nem is használta még a szolgálati igénynek megfelelően sem. A katonai kiképzés keretében szolgálati és gyalogsági harc kiképzési szabályzat, tereptan, hadseregszervezés, katonai közigazgatás, egészségápolás, műszaki ismeretek tárgyakat oktattak. A fentieket kiegészítette a torna, vívás, lovaglás, lövészet, valamint heti egy alkalommal táncóra.

A Ludovika Akadémia parancsnoka 1882. november hótól Szabó József (1824-1893) tábornok volt. A tanári kar a magyar királyi hadsereg tisztjeiből állt össze néhány óraadó polgári oktatóval kiegészítve. Az évfolyamon szigorú osztályzási rendszerben tanultak. A tisztí vizsga után csak az első és a második helyre soroltakat avatták fel hadnagyi rendfokozatba, a többiek egy-két évre hadapród tiszt helyettesként kerültek a honvédséghez.

Szurmay Sándor kiváló eredménnyel évfolyamelsőként végzett, így 1884. augusztus 19-én hadnagyi rendfokozatba léptették elő. Az év végi vizsga után kiadott bizonyítványa a következő: magatartás: példás; szorgalom: igen jó; magyar nyelv: jeles; német nyelv: jeles; horvát nyelv: igen jó; számtan: jeles; mértan: jeles; földrajz: jeles; természettan: jeles; szolgálati szabályzat: jeles; katonai közigazgatás: jeles; katonai büntetőjog: jeles; egészségtan: jeles; tereptan: jeles; fegyvertan: jeles; hadseregszervezés: jeles; gyalogsági harc kiképzési szabályzat: jeles; utászismeretek: jeles; tereprajz: jeles; torna: jeles; lovaglás: jeles; vívás: jeles; úszás: jó.

Az újonnan felavatott hadnagyot Pozsonyba, a magyar királyi 13. honvéd féldandár állományába, az I. zászlóaljhoz helyezték századbeosztott tisztnek. Beosztásában szakaszt vezetett, kiképzéssel foglalkozott. Ügyelt arra, hogy katonái jó ruhát, megfelelő fegyvert kapjanak, s odafigyelt az elhelyezésükre, étkezéseikre is. A kiképzés

szünetében beszélgetett velük bevonulásuk előtti életükről, munkájukról. A legénység hamar megkedvelte a fiatal hadnagyot, utasításait gyorsan, legjobb tudásuk szerint hajtották végre. Parancsnokai észrevették, hogy jó tiszt, így elősegítették fejlődését, tanulását.

Pozsonyban két évet töltött el, elvégzett egy lövő tanfolyamot is, amely hat hétig tartott. Újra Budapestre küldték 1886 őszén a Ludovika Akadémiára, a felső tiszti tanfolyamra iskolázták be. Erre évente 25-30 fő fiatal honvédtisztet irányítottak. Egy éven keresztül készültek, hogy felvételt nyerjenek a Kriegsschule (Hadiiskola) állományába Bécsbe, ahová közülük csak 10 fő kerülhetett. Ekkor a Ludovika Akadémia parancsnoka nemességodi Szvetics József (1828-1912) tábornok, később altábornagy. A fő tárgy a német nyelv volt, ebből tökéletesnek kellett lenni. A tanfolyamon csak katonai ismereteket tanultak, ezenkívül naponta lovaglórát tartottak részükre. A képzés befejeztével a hallgatók harcászati utazáson vettek részt, amelyeknek többségében Bécs – Salzburg – Garda-tó, az Alpok vonulatai, a Dráva völgye volt az útiránya. Ezen a gyakorlati vizsgát teljesítették. Szurmay Sándor hadnagy kiválóan szerepelt, évfolyamelsőként jutott Bécsbe a Hadiiskolára 1887 őszén.

A Hadiiskola Bécsben a Dreihufeisengassen volt. Egy-egy évfolyamra 110-120 hallgatót vettek fel. A Hadiiskola elvégzése után közülük 30 fő azonnal a vezérkarhoz került szolgálatra. A következő 30 személy a vezérkarhoz bármikor bevihető minősítést kapott, miután két-három éven át gyakorlati tevékenységet teljesített, majd csapattiszti parancsnoki állományba helyezték. A többi („61-i” besorolástól számított) Hadiiskolát végzett tiszt visszament a csapatokhoz.

A Hadiiskola parancsnoka 1885. decembertől 1891. szeptember hóig Marta Emanuel Freiherr (1836-1899) tábornok, majd altábornagy volt. A behívott hallgatók katonai tárgyakat, nyelveket tanultak, s rendszeresen lovagoltak, vívtak napi egy-egy órában. A hivatalos stúdiumok között vezérkari szolgálati ismeretek, hadseregszervezés, vezetési ismeretek, hadtörténelem, tereptan, stratégia, taktika, erődítési (műszaki) – aknász, utász, árkász, hidász –

ismeretek szerepeltek. A nyelvoktatás keretében francia, olasz, orosz volt elsősorban. A lovaglóórát esetenként a Práterben tartották, ahová ki-, majd bevonultak a lovagló tanárok vezetésével. Rendszeresek voltak a tereptan gyakorlatok, a térképen végrehajtott hadijátékok. Az oktatás reggel általában 7 órakor kezdődött és késő délutánig tartott. Este harcászati, hadműveleti írásbeli feladatokat írtak, térképeket rajzoltak, vázlatokat készítettek. A jelölteket folyamatosan osztályozták, közöttük sorrendet állapítottak meg. Ez nemcsak a későbbi vezérkari szolgálatot befolyásolta, hanem a helyőrséget is, ahol a csapatgyakorlatot eltöltötték.

A két esztendő közötti időszakban, az első éves vizsgák után gyakorló terepfelvételi feladatokat végeztek, amelyek megoldása néha teljes napot vett igénybe. A csapatnál töltött gyakorlati ismeretek befejeztével – az őszi nagy hadgyakorlatok során – döntnöki feladatokat kaptak. Ellenőrző tisztnek vezényelték őket hadosztályhoz, dandárhoz, ezredhez. A gyakorlat vége után egy hét alatt kellett elkészíteni a jelentést a tapasztalatokról.

A második év befejezése előtt, az elméleti vizsgák után 10-12 fős csapatokban harcászati utazásra vezényelték őket egy-egy tanár vezetésével. Általában Tirol, Bosznia, Erdély területén, terepen oldották meg a harcászati, hadműveleti feladatokat.

Az intézetbe történő visszatérés után a záróvizsga következett. A vizsgabiztos több éven át Beck-Rzikowsky Friedrich altábornagy, később tábornagy (1830-1920), az uralkodó főhadsegédje volt, aki kíméletlenül bánt a vezérkarhoz pályázókkal. Gyakran megtörtént, hogy a záróvizsgán adott osztályzatai után az addig kialakult sorrend jelentősen változott. A vezérkari tisztek zöld kabátjáért, arany vállapjáért, sárga rojtos vállszalagjáért verseny folyt. Csak azok a fiatal hadnagyok, főhadnagyok tudtak az élen maradni, akik előmenetelük érdekében jövőendő szolgálatuknak alárendelték jelen életüket. Természetesen azért jó néhányan összeköttetéseiket is igénybe vették.

Szurmay Sándor magyar királyi hadnagy nem maradt alul a versenyben, mindkét évben a legjobbak között volt. 1889 augusztusában megkapta a diplomáját, vezérkari tiszt lett, jeles

eredménnyel végzett. Budapestre került a császári és királyi IV. Hadtest Parancsnokság Vezérkari Osztályára, miután befejeződtek az őszi császárgyakorlatok, és leadta megfigyelő tiszti jelentését. Az uralkodó 1889. november 11-én léptette elő főhadnagyi rendfokozatba. A császári és királyi IV. hadtest parancsnoka gróf Pejacsevics Miklós lovassági tábornok (1833-1890) volt, aki huszár ezredesként, a császári és királyi 9. huszárezred parancsnokaként harcolt a poroszok ellen Königrätznél. Ő odafigyelt a beosztott ifjú vezérkari tisztekre is. Szurmay Sándort is személyesen fogadta jelentkezésénél, eligazította leendő munkájával kapcsolatban. A IV. hadtestnél csupán egy évet töltött, 1890 novemberében már a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztályára helyezték át, ahol fogalmazó beosztást kapott.

Ez év során készítette el első nagyobb jelentőségű hadtörténelemmel foglalkozó szaktanulmányát „A wörthi (froschweilleri) csata 1870. augusztus 6.” címmel. A könnyebb megértés céljából térképmellékletekkel, ábrákkal egészítette ki a munkát. A mű az 1870. augusztus 6-i porosz-francia wörthi ütközetet elemzi. Az egyesített porosz-bajor, badeni és württembergi hadsereg Friderick Wilhelm porosz trónörökös parancsnoksága alatt (75 000 fő gyalogos, 6 000 lovas, 300 ágyú) legyőzte a francia hadsereget. A franciák parancsnoka Patrice de Mac Mahon marsall (32 000 fő gyalogos, 4 850 lovas, 101 ágyú) volt. A poroszok vesztesége: 9 270 fő halott és sebesült, 1 370 fő eltűnt; a franciáké: 8 000 fő halott, 12 000 fő fogságba esett és eltűnt.

A tanulmányban elsősorban a porosz győzelem és a francia vereség okait ismertette. Parancsnokai körében elismerést váltott ki dolgozata. Még ebben az évben részt vett a minisztérium által szervezett kis vezérkari utazáson Nagyvárad, Gyulafehérvár térségébe, s egyben mint a magyar királyi Hadügyminisztérium képviselői ellenőrizték a Marosvásárhely és környékén végrehajtott hadgyakorlatokat.

1891 májusában új beosztásba került. Folytatódott a vezérkari tisztek részére előírt gyakorlati képzés. Áthelyezték Bécsbe a császári és királyi vezérkarhoz, ahol rövid hat hónapot töltött el a hadműveleti

és különleges munkák igazgatóságán. Innen november 1-jén a Vezérkar Vasúti Irodájához került át, itt is félévet volt. A következő esztendő május 1-jén már újra Budapesten tartózkodott ugyancsak a Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztályának beosztottjaként. A Ludovika Akadémia Közlönyében megjelent írása az előző év egyik hadtestgyakorlatáról szólt. Előljárói értékelték az újabb tanulmányt, amelynek alapját az ellenőrző tevékenysége és az elkészített jelentés adta. Az ebből kimaradt tapasztalatok összegyűjtése a vezetés szempontjából és az akadémián tanulók részére is hasznosíthatóvá vált.

Szurmay Sándor főhadnagyot az uralkodó 1892. május 1-jén léptette elő 2. osztályú századosnak.

Tanulmányt írt az európai hadseregekről a vezérkarnál összegyűjtött információk felhasználásával, ezt követően a honvédség intézményéről készített tájékoztatót, amely a „Pester Lloyd”-ban jelent meg.

Az 1893-as gyakorlatok során Pozsony és Kőszeg térségében volt ellenőrzésen, 1894-ben Kolozsvár, Torda, Bánfihunyad területét ismerte meg.

Az 1895-ös esztendő több változást is hozott életében. A császár és király május 1-jén 1. osztályú századosi rendfokozatot adományozott részére. Ez év során nősült meg, felesége Szenoner Erna kisasszony, akinek apja letette a kauciót. A tiszti fizetés mellett évi 1 000 korona kamatként került a közös háztartásba. A következő esztendő során, 1896-ban Budapesten született Edit leánya.

A magyar királyi Honvédelmi Minisztérium részéről beosztották a millenniumi ünneppsorozat előkészítői közé. 1896-ban megírta a „Mohácsi vész 1526-ban” című tanulmányát. Részletes képet adott a csatáról, ismertette a haditerveket, néhány olyan következtetést is levont, amelyek újszerűek voltak az előljárói előtt. A Honvédelmi Miniszter munkásságáért, tanulmányáért Dicsérő Elismerésben részesítette. (6656. sz. HM. Rendelet/1896.)

Csapatgyakorlatok

Munkája, eddigi kiváló szolgálati tevékenysége elismeréséül Szurmay Sándor 1. osztályú századost 1898. május 1-jén az uralkodó előléptette őrnagyi rendfokozatba. *1898. október 25-én megkapta a Katonai Érdemkereszt kitüntetését.*

A vezérkari utazás, a csapatgyakorlatok Horvátországban zajlottak, így hosszabb időt Zágráb környékén töltött el. Visszatérve Budapestre már várta a vezénylési parancs, amely Nagyváradra szólt a magyar királyi 4. honvéd gyalogezredhez.

A magyar királyi 4. honvéd gyalogezredet a 9. Nagyszalonka, a 10. Nagyvárad és a 12. Borosjenő zászlóaljából állították fel 1886-ban. Szurmay őrnagy az I. zászlóalj parancsnoki beosztására kapott kinevezést. A ezrednél parancsnokváltozás történt, így egy ideig a különleges beosztású törzstiszt és az I. zászlóalj parancsnoka irányította a napi ügyeket.

A törzs, az I-II. zászlóalj és a kiegészítő parancsnokság Nagyváradon, a III. zászlóalj Borosjenőn állomásozott.

Az ezred parancsnoki beosztása ideiglenesen betöltetlen.

I. zászlóalj parancsnoka:	Szurmay Sándor őrnagy
II. zászlóalj parancsnoka:	Phillipovics Alajos őrnagy
III. zászlóalj parancsnoka:	Stadler János őrnagy
Különleges alkalmazású törzstiszt:	Kovács Sándor alezredes
Kiegészítő parancsnok:	Lukács Géza Andor őrnagy
Ezredsegédtiszt:	Fábry Károly főhadnagy
I. zászlóalj segédtiszt:	Márkus Lajos hadnagy

Az 1899. október 1-31. között zajló csapatgyakorlatok jól sikerültek. Az őszi hónapok újra vezérkari tevékenységgel teltek el, főleg az Eperjes – Rozsnyó vidékén tartott gyakorlatokban tevékenykedett. Elöljárói minősítési lapjára feljegyezték, hogy kiváló zászlóaljparancsnoki munkát végzett, és valószínűsíthetően ezredparancsnokként is meg fog felelni. A minősítést csáfordi Bolla Kálmán tábornok (1840-1906) és Csesznák Benő tábornok (+1909) írta alá 1899. december 28-án.

A zászlóaljparancsnoki beosztás elfoglalása előtt készült el tanulmánya „A honvédség fejlődésének története, annak felállításától napjainkig. 1868-1898” címmel. A Minerva katonai folyóirat külön számban közölte az írást. A tanulmányt átadták I. Ferenc József császár és királynak, aki közölte, hogy a saját családi könyvtárában helyezte el. Szerzőjének kifejezte jókívánságait a katonai pálya továbbfolytatását illetően.

Szurmay Sándor őrnagy visszatért a magyar Hadügy-minisztériumba az I. ügyosztályra, ahol 1900. szeptember 1-jéig teljesített szolgálatot. Akkor kapta első vezetői beosztását, az I. ügyosztály (Csoportfőnökség) 20. osztályának vezetését bízták rá. Osztályvezetői tevékenysége itt rövid ideig tartott, mivel már december 1-jén átkerült az 1. osztály vezetői beosztásába, lovag Günzl Antal ezredes (1854-1918) I. csoportfőnök alárendeltségébe. Az 1. osztály a magyar királyi honvédség és népfelkelő parancsnokságai alakulatainak elhelyezésével, a császári és királyi hadsereg magyar toborzású alakulatainak helyőrségenkénti nyilvántartásával, a szolgálati rend szervezésével, valamint a közös vezérkari ügyek magyarországi érvényesítésével foglalkozott.

A császár és király 1901. november 1-jén alezredesnek léptette elő. Ez évben jelent meg a Ludovika Akadémia Közlönyben – külön mellékletként – „A mohácsi hadjárat 1526-ban” című tanulmánya, amely az 1896-ban kiadottnak újabb kutatásokkal, további vázlatokkal bővített változata volt. A hadtörténettel foglalkozók körében nagy érdeklődés mutatkozott iránta, mivel a mohácsi csatáról később készült tanulmányokban jól hasznosíthatóvá vált a Surmay-anyag.

Budapesten 1902. február 2-án született meg második leánya, aki a Blanka nevet kapta.

A 3. osztályú Vaskorona Renddel az uralkodó 1903. október 10-én tüntette ki a végzett munka eredményeként.

1904 áprilisában – a magyar vasutasok munkabeszüntetése során – a katonai ellenőrzés alá került Magyar Államvasútnál több intézkedést adott ki és hajtott végre. Ez idő alatt biztosította április

22-től június 9-ig a zavartalan forgalmat. Eredményes tevékenységéért a legmagasabb helyről kapta az okirati dicséretet.

1905. május 1-jén lépett elő ezredesnek, és ez az év meghozta a várt ezredparancsnoki kinevezést. *November 1-jén átvette a magyar királyi 20. gyalogezred parancsnoki tisztségét Nagykanizsán.* (A kinevezés a Rendeleti Közlöny 41. számában jelent meg.) Ezzel egyidőben tüntették ki a *Bronz Katonai Érdeméremmel vörös szalagon.* A parancsnoki tisztségben Cech József ezredest (1855-1938) váltotta.

A nagykanizsai ezredet 1886-ban állították fel a 77. Nagykanizsa, a 78. Perlak és a 76. Körmend gyalogzászlóaljak állományából. Az ezredtörzs, a kiegészítő parancsnokság, az I-II. zászlóalj Nagykanizsán, a III. zászlóalj pedig Körmenden állomásozott. Az I. zászlóaljból egy század kikülönítve Fiumében teljesített szolgálatot.

Az ezred vezetése:

I. zászlóalj parancsnoka:	Alemann Ferenc őrnagy
II. zászlóalj parancsnoka:	Menzer Hugó alezredes
III. zászlóalj parancsnoka:	Haubert Kamilló alezredes
Különleges alkalmazású törzstiszt:	Kerekgyártó József őrnagy
Kiegészítő parancsnok:	Pleheisz Gusztáv alezredes
Ezredsegédtiszt:	Schranz Ödön főhadnagy

1906.

224

Hónvéd gyalog ezred:

Nagykanizsai 20. honvéd gyalog ezred.

Fejállítatott: 1886-ban.

(Alakult: a 77., 78. és 79. honvéd zászlóaljakból.)

A törzs állomáshelye: Nagykanizsa.

1. zászlóalj Nagykanizsa.

3. zászlóalj Körmend.

2. " " " " " " " "

Egy kiküldött század Fiume.

Ezredparancsnok: Szurmay Sándor, ezredes, 3. oszt. V. k. r. Irg.
k. é. k., 8., ①.

Tényleges állomány:

Ezredes:	Fejér Gyula, ① (lszf., honv. főreálisk. tanár.)	Aschenbrenner Mihály. (6ln. t.).
Cseh József, 3. oszt. V. k. r. Irg., k. é. k., ①, Sz ³ (lszf., a 74. honv. gy. ddr. ideigl. par.).	Pallaghy Dezső, ① Gallotsik Miklós, ①	Nagy Sándor, a. é. k. Vlasits Ernő.
Alvezérek:	II. oszt. százados:	Nemes- és puszta-ocsai és czifferi Füzik Dezső, (3 zlj. sgt.).
Haubert Kamilló, 8., (H.) ①, Sz ³ , (3. zlj. par.).	Blandu Gábor, ①	Dutkay Kálmán.
Fleheisz Gusztáv, ①, Sz ³ (kieg. par.)	Főhadnagyok:	Csorba István.
Menzer Hugó, 8., ①, Sz ³ (2. zlj. par.)	Hersényi Hersényi Zsombor, ①	Maglódi Lányi István.
Őrnagyok:	Cavallár Ödön, ① (lszf., naggyáradai hadapród isk. tanár.)	Ebenspanger Andor.
Kerekgyártó József, ① Sz ³ (kül. alk.)	Nagy Sándor, ①	Jassenovai Bassarabits Sándor.
Alemann Ferencz, 8., ① (1. zlj. par.).	Csanoki Jerfy Antal, ① (v. ill.).	Freitag Géza.
I. oszt. századosok:	Binder Mihály, ①	Hertelendy Béla.
Prinz Ferencz, ①, Sz ³	Schranz Ödön, ① (ezr. sgt.).	Guthori Földes Győző.
Pály János, ①, Sz ³ (1. kieg. t.)	Kossa József, ①	Kiss Béla.
Földvár és hernátfalvi Földvár Árpád, ①, Sz ³	Farkas Aladár, ①	Németh János.
Tattay István, ①	Treiber Kálmán, ①	Vizeki Tallián Jenő.
Planner György, ①	Klaxer Jenő, ① (kezelő-tiszti próbaszolg. vez.).	Gröber László, (1. zlj. sgt.).
Dobák Géza, 8., ①	Gombolai Imre, ①	Jeskö Lénárd.
Schieb Károly, ①	Gelletich Renato, ①	Körmendy Géza.
Gömörpanyi Bodó Pál, ①	Darvas Lajos, ① (1. zlj. sgt.).	Weinhardt Tibor.
Weidner-Diesel Ernő, ①	Blaskovich Kálmán, ①	Cságoty József.
Böjte Ödön, ①	Németh József, ①	Pintér Aladár.
Lauschmann Jenő, ① (a VI. honv. ker. par. vez.)	Milčenič Arrigó.	Schmied Károly.
	Hadnagyok:	Farkas Sándor.
	Egedy Pál. (2. zlj. sgt.).	Brunner Mihály.
	Mayer István (v. ill.).	Schwarcz Jenő.
	Pallua Pál, ①	Tower Hugó.
	Zach Zoltán, ①	Füspök Zoltán.
	Gabsovits Kornél. (2. kieg. tiszti). —	Hadapród-tlt.
	Schranz István.	Pentz Rezső.
		Vernéda Renéé.
		Komlósi Gyula.
		Németh Károly.
		Nusál Béla.
		Illás Jenő.
		Élelmező-tlt.:
		Schnittländer Ármin.

Magyar királyi 20. gyalogezred 1906. évi sematizmusa
Készült 1905. december 20-án

Ezredparancsnoki tevékenységéről már tábornokként úgy nyilatkozott, hogy egy ezredparancsnok kétszer nagyon boldog: amikor kinevezik, és amikor átadja az új parancsnoknak az ezredet. Az átadáskor nem volt boldog, mondta, mert ő és családja is megszerette Nagykanizsát, megszerette az ezredet. Kiváló, hozzáértő tisztekkel, fegyelmezett légénységgel kiváló teljesítményeket értek el gyakorlatokon, lövészeteken. Ezredparancsnoki tevékenységéről Horváth Jenő tábornok készítette el a minősítést, véleménye szerint igen jól megfelelt. Kedvező jellemvonásai: gyors felfogása, szilárd jelleme, nyugodt vérmérséklete, és ezek mind elősegítették a munkájában. Ezredparancsnokként Németországban volt tanulmányúton: Drezda, Berlin, Hamburg, Kiel, Lipcse városokban járt 1906 végén.

A nagykanizsai ezredtől 1907. szeptember végén búcsúzott. A város vezetői, az ezred tisztjei feleségeikkel együtt ünnepi vacsorán fejezték ki jókívánságaikat, átadták ajándékaikat. A légénység az ezredsorakozón köszöntötte. A parancsnokságot Horváth Dénes ezredes vette át. Az október hónap már újra a Hadügyminisztérium irodáiban kezdődött.

A Honvédelmi Minisztériumban

Szurmay Sándor ezredet 1907. október 8-án nevezték ki a Honvédelmi Minisztérium II. csoport főnöki beosztásába. (Rendeleti Közlöny 95. szám)

A II. Csoportfőnökséghez három osztály tartozott:

3. osztály, vezetője: Baitz József ezredes

11. osztály, vezetője: Schnetzer Ferenc ezredes

12. osztály, vezetője: Hegedüs Pál őrnagy

A Csoportfőnökség osztályai foglalkoztak a honvéd légénységi állomány nyilvántartásával, behívásával, kiképzésével, a honvédség hatáskörébe tartozó iskolákra történő felvételekkel, a tisztek továbbképzésre való vezénylésével és a beiskolázottak személyügyi kérdéseivel. Egy osztály a honvédségi lőügekkel foglalkozott: lőnyilvántartással, vásárlással, honvédségi ménestelepekkel.

A következő beosztása már az I. Csoportfőnökség vezetői státusza volt. Az I. Csoportfőnökség a minisztérium legfontosabb részlege. Kinevezését 1910. február 3-án kapta meg, amelyet báró Hazai Samu altábornagytól vett át.

Az alárendelt osztályok vezetői:

1. osztály, vezetője: Belitska Sándor ezredes
2. osztály, vezetője: Harasztosi Török Kálmán tábornok
4. osztály, vezetője: Janauschek Gyula ezredes
10. osztály, vezetője: Kapustyák Károly ezredes

Az I. Csoportfőnökség szinte átfogta a katonai szolgálat minden ágazatát, a szolgálatra, a kiképzésre vonatkozó szabályokat, a fegyveres keretgyakorlatok tervezését. Foglalkoztak a tábornokok, törzs- és főtiszték, tartalékos, valamint szolgálaton kívüli és nyugállományú tiszték ügyeivel. Külön osztály végezte a mozgósítással kapcsolatos feladatok tervezését, végrehajtását és ellenőrzését.

A fontos beosztás átvétele után hamarosan, **1910. november 1-jén előléptették tábornoknak**. Ötvenéves korában került be a tábornoki karba huszonnyolc év katonai szolgálat után, egyenletesen épült fel a karrierje. A magyar királyi Honvédelmi Minisztérium harmadik legfontosabb rangú tisztje lett.

Az I. Csoportfőnökség élén is kiválóan dolgozott, a beosztott osztályok jelentős munkát végeztek el a honvédség harci helyzetre való felkészítése érdekében. Kiváló munkáját a hadvezetés, a császár és király is értékelte. **1912. szeptember 9-én a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntették ki**.

A Csoportfőnökség a következő évek során egyre több feladatot kapott, rendszeresen egyeztettek a közös hadügyminisztérium vezetőivel, a hadsereg parancsnokival.

Az **altábornagyi előléptetést 1914. május 1-jén kapta meg**. Augusztus 17-én honvédelmi államtitkárrá nevezték ki ivandai Karátson Lajos (1853-1932) utódként. Báró Hazai Samu gyalogsági tábornok (1851-1942), honvédelmi miniszterrel együtt szervezték a magyar királyi honvéd alakulatok háborúba indítását, megteremtették a feltételeket: fegyver, lőszer, felszerelés, ruházat, élelmezés, egészségügy területén. Az államtitkári feladatok között szerepelt a

népfelkelő ezredek, dandárok szervezése. Több tábornokot, törzstisztet nyugállományból reaktiváltak. A fegyverekkel való megfelelő ellátás érdekében gyáranként pontosították a napi termelést. Biztosították a megállapított tiszti és legénységi létszámot olyan körülmények között, amikor a tapasztalt vezérkari szolgálatot teljesítő tisztek nagy része is a harcoló alakulatokhoz nyert áthelyezést. Az államtitkári munka rövid ideig tartott. Szurmay Sándor altábornagy 1914 novemberében a frontra indult, hogy átvegye a magyar királyi 38. gyalogos hadosztály parancsnoki tisztségét.

A háború

Hadosztály- és hadtestparancsnok

A háború első évének végén altábornagyi rendfokozatban szolgálatot teljesítő Szurmay Sándor – mint a magyar királyi 38. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka – az orosz frontra került. 1914. november 24-én érkezett, és átvette babenburgi báró Karg János altábornagytól a hadosztály parancsnoki beosztását. Karg János altábornagy (1859-1934) pedig Budapestre került, és átvette a magyar királyi honvéd főparancsnoki tisztséget, majd 1916. május 1-jén mint címzetes gyalogsági tábornokot nyugdíjazták.

A magyar királyi 38. gyaloghadosztályt a mozgósítás során (1914. augusztus 8.) állította fel a magyar királyi V. kolozsvári kerületparancsnokság.

A hadosztályt a:

- magyar királyi 75. kolozsvári dandár;

  - (parancsnok: nagyszentmiklósi Lippert Károly tábornok)

Beosztva: - magyar királyi 21. kolozsvári honvéd gyalogezred;

  - magyar királyi 22. marosvásárhelyi honvéd gyalogezred;

- magyar királyi 76. nagyszebeni dandár;

  - (parancsnok: tardoskeddi Benke Béla ezredes)

- Beosztva: - magyar királyi 23. nagyszzebeni honvéd gyalogezred;
- magyar királyi 24. brassói honvéd gyalogezred;
- 38. tüzér dandár

(parancsnok: Werz Emanuel tüzérezredes)

egységekből alakították ki.

A hadosztály a parancsnokváltás idején az Ung folyó völgyében védelemben álló császári és királyi 3. hadsereghez tartozott. A hadsereg parancsnoka, Borojevič Szvetozár von Bojna gyalogsági tábornok az új beosztott tábornoknak Kassán nagyobb feladatokat adott, mint a hadosztály vezetése. Megbízta egy hadtestcsoport vezetésével, amelynek központi magja a magyar királyi 38. hadosztály volt. A csoportnak a hadseregtől elszakadva kellett feladatokat megoldania. Hozzácsatolták a császári és királyi 8. lovashadosztályt a VII. hadtesttől, az osztrák 1. és 2., valamint a 40. népfelkelő gyalogdandárok maradványait a császári és királyi 56. gyaloghadosztálytól, a császári és királyi 128. és a 102. népfelkelő dandár részeit.

A hadrendbe állított alakulatok több napos harci tevékenység után Takcsány – Cirókafalu vonaláig szorították vissza az orosz alakulatokat, és megkezdték Méhesfalva irányába a támadást. A váratlan manőverre az orosz alakulatok visszavonultak az Uzsokihágón túlra elhagyva a magyar határokat. A kikülönített, Szurmayról elnevezett hadtesthez csatolták a magyar királyi 51. honvédhadosztályt, és így folytatták az előrenyomulást. A hadseregparancsnok december 3-án gratulált a császár és király nevében is:

„A hadsereg-főparancsnok Úr Ö császári és királyi Fensége megbízott, hogy Nagyméltóságodnak és derék csapatainak az utóbbi napokban, a nehéz viszonyok között kivívott eredményéért különös elismerését és azon reményét kifejezzem, miszerint a megvert ellenséget követik és a hegységen túl visszaverik.

Sietek ezen igen magas elismeréshez – mely a csapatokkal is közlendő – Nagyméltóságodnak szívből szerencsét kívánni.

Borojevič gyalogsági tábornok”

A Szurmay Sándor altábornagy által vezetett alakulatok, a magyar királyi 38. és a magyar királyi 51. gyaloghadosztály Tapditarnót elfoglalva Neu-Sandes irányába vonult erőltetett menetben, hogy Limanowánál segítséget nyújtson a császári és királyi 4. hadseregnek. Az itt végrehajtott hadművelet kényszerítette az orosz hadvezetést és a csapatokat, hogy félbeszakítsák az előrenyomulásukat és megkezdjék a visszavonulást az addig elfoglalt területekről.

A hadművelet során, december 11-12-én az 51. hadosztály Florynkanal mellett, ugyanezen időszakban a 38. hadosztály Neu-Sandes felé több esetben aratott győzelmet az orosz csapatok felett, végül a helységet is bevették.

A hadtestcsoport a császári és királyi 4. hadsereghez került át, Borojevič gyalogsági tábornok búcsúparancsban köszöntötte őket:

„Köszönöm az összes parancsnokoknak és csapatoknak, különösen kiváló vezérüknek, Szurmay altábornagynak, a hazáért teljesített szolgálataikat és katonaszerencsét kívánok további útjukra.”

Magánlevélben sajnálta az altábornagy áthelyezését más hadsereghez, de további hasonló eredményeket kívánt neki.

Az 1914 decemberi ütközetek után kapta meg első háborús kitüntetését, a *Katonai Érdemkereszt hadidíszítményes 2. osztályát* küldte meg részére az uralkodó, amelyhez később, 1917-ben a kardokat is feltehetette.

Harc a Kárpátokért

Szurmay Sándor altábornagyot 1915 januárjában Borojevič gyalogsági tábornok személyes kívánságára visszahelyezték a császári és királyi 3. hadsereghez. Az úgynevezett Ung-völgyi hadseregcsoport parancsnokságával bízták meg.

A hadseregcsoportot a császári és királyi 7. gyaloghadosztályból, a 75. és 128. honvéd gyalogdandárból és egy népfelkelő lovasdandárból állították össze. Rövidebb ideig alárendeltségébe kerültek a császári és királyi 12. komáromi, a császári és királyi 44. kaposvári, valamint a császári és királyi 76. soproni gyalogezredek is. A hadseregcsoport felszereltsége, fegyverzete nem felelt meg a céloknak. A parancsnok

és a vezérkar nagy szervezőmunkával megoldotta az alakulatok egy részének az átfegyverzését, a hegyi háborúra való alkalmazáshoz szükséges anyagok beszerzését, a hegyekben alkalmazott ágyúk mozgatásának lehetőségét, továbbá a hegyi vasútnak a katonai utánpótlás szállítására való átállítását.

Az előkészületek után megkezdődött a Kárpátokban a támadó hadművelet az Uzsoki-hágóért.

Az alakulatok 1915. január 22-én indultak előre egyméteres hóban. Nagy erőfeszítések árán feljutottak a Byczok, Magura, Krokasza nevű magaslatokra. A támadás a mély hóban elakadt, az orosz előrenyomulást viszont visszaverték, az addig elfoglalt állásokat megtartották.

Przemyszl 1915. március 22-én elesett, és az addig ott ostromló orosz hadtesteket a Kárpátok arcvonálára csoportosították át. Az oroszok általános támadást indítottak a Duklai-horpadás és az Uzsoki-hágó között lévő arcvonalon, amelyet két császári és királyi hadsereg védett: a jobboldalon báró Böhm Ermoli Eduárd lovassági tábornok, a baloldalon Borojevič Szvetozár von Bojna gyalogsági tábornok. Ezen utóbbi hadsereg jobb szárnyán állt a Szurmay-hadtestcsoport. Az orosz támadás visszanyomta Borojevič hadseregét már magyar területre, de a másik császári és királyi hadsereg is visszavonulásban volt. Az erős, szakadatlan támadások az arcvonalat felőrölték, állandósult a térvesztés. A báró Böhm Ermoli lovassági tábornok által vezényelt hadsereg visszavonult, és magyar földön, a Kárpátok gerincén foglalt állást. Ekkor Szurmay altábornagynak az Uzsoki-hágón elfoglalt állásait fel kellett volna adnia.

Az altábornagy és vezérkara elhatározta, hogy a két hónapja védett állásait nem adja fel, nem nyit kaput az orosz hadseregnek Magyarországra. Állásaiban maradt, de csapatainak szárnyait mindkét oldalon úgy alakította, hogy kapcsolatban maradjon a két visszavonult hadsereggel.

Az orosz támadások 1915. április 2-án kezdődtek el és április 24-ig tartottak. A legnehezebb időszak április 8-12-e között volt a csapatok részére.

Az Uzsoki-hágóért vívott harcok során a hadtestcsoportba tartozott a:

- császári és királyi 7. gyaloghadosztály, parancsnoka: Dáni Balázs tábornok

- magyar királyi 128. honvéd gyalogdandár, parancsnoka: Sárkány Jenő ezredes

- császári és királyi 14. gyalogdandár, parancsnoka: Baumgartner Emil tábornok

- császári és királyi 71. gyalogdandár, parancsnoka: Plivelic Antal ezredes

- császári és királyi 7. tüzérdandár, parancsnoka: Scheucher Frigyes tábornok

- magyar királyi 40. honvéd hadosztály, parancsnoka: Plank Eduard altábornagy

- magyar királyi 76. honvéd gyalogdandár, parancsnoka: Huber József ezredes

- magyar királyi 79. honvéd gyalogdandár, parancsnoka: Lengerer János ezredes

- magyar királyi 80. honvéd gyalogdandár, parancsnoka: Háber János tábornok

- magyar királyi 40. tüzérdandár, parancsnoka: Hellebronth Antal tábornok

A hadtestcsoport vezérkari főnöke Röder Vilmos őrnagy volt.

Az uzsoki harcokról a hiteles Höfer-jelentés is megemlékezett:

„Az Uzsoki-szoros az ellenségnek minden rohama és vad támadása ellenére sem volt többé tőlünk elragadható. Sziklaszilárdan tartott ki a szorostól mindkét oldalt és északra lévő hadcsoportunk, amely itt hónapok óta küzdött.”

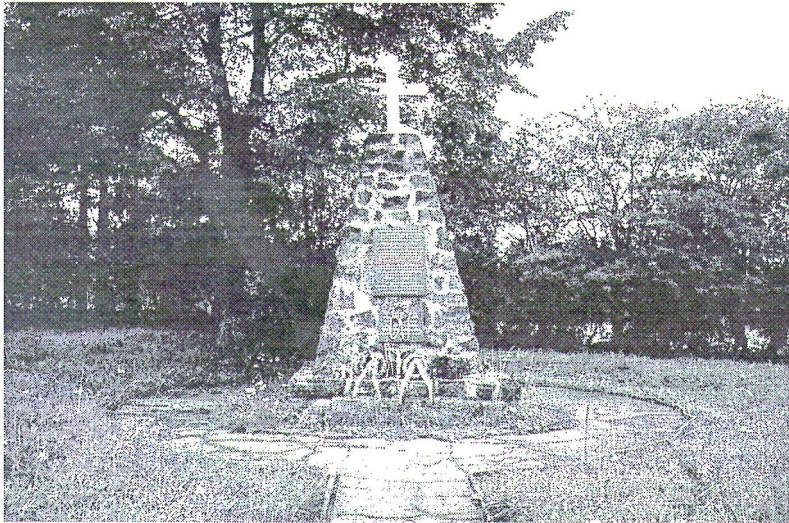
Szurmay hadseregcsoportja május 7-én hagyta el az uzsoki állásokat, amikor a visszavonuló orosz alakulatokat kezdte üldözni, akik – az osztrák-magyar hadsereg által végrehajtott – gorlicei áttörés következtében kezdték meg a Kárpátok vonulatainak elhagyását.

Az uzsoki harcok után 1915. május 30-án Surzmay Sándor altábornagyot a *hadidíszítményes Vaskorona Rend I. fokozatával tüntették ki*. Később a kardokat is feltűzhetette hozzá. Még 1915. május

31-én megkapta a *Vöröskereszt I. osztályú díszjelvényét is hadidíszítményekkel.*

Az altábornagy eredményes parancsnoki tevékenységét a szövetséges német hadsereg vezetése is elismerte. 1915. április 8-án a **II. osztályú német Vaskeresztet**, majd 1915. június 19-én az **I. osztályú német Vaskeresztet adományozták** Szurmay altábornagynak.

A Kárpátokbeli csatákban, az Uzsoki-hágóért vívott ütközetekben tanúsított hadvezetési tevékenységéért érdemelte ki a Katonai Mária Terézia Rendet. Az ütközetek befejezése után felszólították, hogy kérje a Rendbe való felvételét, a kitüntetés elnyerését. Az előljáró parancsnokok, az osztrák-magyar haderő vezérkari főnöke jóváhagyólag terjesztette tovább kérvényét.

Az Uzsoki-hágó katonai temetőjének emlékműve

Az 1916-1917. évi ütközetek

Az 1916-os év átszervezéssel kezdődött a hadseregnél. A Szurmay hadtestcsoport a császári és királyi 4. hadsereg állományába került át. Parancsnoka Erzherzog Josef Ferdinand vezérezredes volt.

A császári és királyi 7. hadosztály és a magyar királyi 70. gyaloghadosztály alkotta hadseregcsoport védelembe került Mlynow – Pelza települések között.

A magyar királyi 70. hadosztály parancsnoka: Goldbach Anton tábornok;

a magyar királyi 207. honvéd dandár parancsnoka: Berger Lajos ezredes;

a magyar királyi 208. honvéd dandár parancsnoka: Csicsery Miksa ezredes;

a magyar királyi 70. tüzérdandár parancsnoka: Franz Skotak ezredes.

A hadtest fő célja: hátráltatni, kivédeni az orosz csapatok támadási előkészületeit. Szurmay tábornok neve a szembenálló hadseregben is ismert volt, nevét kellő tisztelettel említették, tudták, hogy katonái minden esetben a legnagyobb ellenállást fogják tanúsítani.

A hadtest körletébe került a császári és királyi 11. gyaloghadosztály is. (Parancsnoka: lovag Metz Rezső altábornagy.) Mind a hadtest, mind a tartalékba került hadosztály harci alkalmazási tervét elkészítette. A tervet egyeztették, megbeszélték. Szurmay Sándor és vezérkari főnöke, Röder Vilmos ezredes óriási munkát végeztek áprilistól júniusig. Az altábornagy rendszeresen járt az állásokba, szinte századszintig ellenőrzött. A beosztott vezérkari tisztek a lövészárkokat, fedezékeket, drótakadályokat vizsgálták. Szurmay altábornagy a tisztekkel, a katonákkal beszélgetett. A fő téma az ellátás (ruházat, élelem, fegyver, lőszer) volt, illetőleg az otthon, a feleség, a gyermekek, a szülők, a ház, a föld, az állatok körül folyt. Szóba került a szabadság lehetősége, valamint a helytállás kényszere is. A kimagasló haditetteket nagyra értékelte, saját hatáskörben minden esetben Vitézségi Éremmel jutalmazta.

Június első napjaiban megkezdődött a lucki csata. Az orosz támadások zöme a magyar királyi 70. honvéd hadosztályt, de a császári és királyi 7. hadosztályt is érte. A magyar királyi 70. és a vonalaiban bevetett 11. hadosztálynak fokozatosan vissza kellett vonulni először az úgynevezett 2., majd a 3. számú állásba. A hadtest – miután a szomszéd X. hadtest roncsai hátravonultak – a Styr

folyóhoz szorult vissza, ahol egyes átkelőhelyeken hídfőket létesített és tartotta azokat.

A hadi helyzet úgy hozta, hogy a Szurmay-hadtesttől a császári és királyi 7. hadosztályt áttették a császári és királyi 1. hadsereghez. A megmaradt két hadosztály a túlerő elől fokozatosan hátrált. A visszavonulást a magyar királyi 80. dandár (parancsnoka: Kapustyák Károly ezredes) tette lehetővé elterelő irányú támadásával. A hadtest visszahúzódott Kisielin település felé. A hadművelet jármű, hadianyag elhagyása nélkül, de nagy emberveszteséggel sikerült. Kiegészítésképpen a császári és királyi 10. lovashadosztály került az ezredhez. (Parancsnoka: gróf Herberstein Herbert altábornagy.)

A hadosztály alakulatai között voltak a Limanowát végigküzdő császári és királyi 9., 10., 13. számú huszárezredek.

A tavaszi és kora nyári ütközetek kiváló vezetéséért, a helytállásért ***Szurmay Sándor a Lipót-rend I. osztályú keresztjét kapta hadidísztménnyel, kardokkal.***

A rövid támadó hadművelet Sadow – Liniew települések felé megállt. Újra az orosz alakulatok támadtak. 1916. július 28-án kezdődött a koweli csata. A két gyaloghadosztály visszaszorult, a lovashadosztály kitért a támadók elől. A hadtest hadműveletileg a német Litzmann hadseregcsoport irányítása alá került, miután az arcvonala megszilárdult, Selhow – Wojnin – Weg – Bubnow vonalán kerültek védőállásba.

A wolhynai ütközet október első napjaiban indult. Szurmay megtartotta alakulataival a védővonalat. A magyar királyi 70. honvéd hadosztály helyett a német 10. Landwehr hadosztályt rendelték a hadtesthez.

A wolhynai csata után Szurmay altábornagy *legfelsőbb elismerésben részesült, amelyet 1916. november 13-án közöltek vele.* A magyar királyi Honvédelmi Minisztérium elnöki osztálya 23593/16. számon a Honvédségi Közlönyben hirdette ki, ezzel egyidőben megkapta a ***Bronz Katonai Érdemérmét (Signum Laudis) a Katonai Érdemkereszt szalagján.***

A védelmi ütközet során megtartották a rábizott vonalakat. Ettől kezdve állóháború alakult ki, föld alatti aknaharc kezdődött.

Az 1916-17-es tél hideg volt, gyakran mértek mínusz 25 fokot is. A szembenálló alakulatok távolsága néhány helyen csupán 20-25 méter volt. A harc tüzéségi, párbajharcra, aknarobbantásra, kisebb arányú járőr és felderítő tevékenységre korlátozódott.

I. (IV.) Károly császár és király 1917. február 17-én szolgálaton kívüli viszonyba helyezte Szurmay Sándor altábornagyot, és *kinevezték* a Tisza-kormányba *magyar királyi honvédelmi miniszternek*.

Egy sikeres hadvezér eljött a harcoló alakulatoktól, a hátszágban folytatta munkáját hazája és a Monarchia érdekében.

A honvédelmi miniszter

Az orosz frontról Szurmay Sándor altábornagy hazatért, a hadtestparancsnokságot átadta. Először az osztrák-magyar fegyveres erők utánpótlásügyi főnöke mellé került Budapestre. Ez a beosztás mindössze tíz napig tartott.

A magyar királyi honvédelmi miniszteri kinevezését 1917. február 19-én vette át Tisza István második kormányában. A miniszteri székben báró Hazai Samu vezérezredest követte. Báró Hazai hét évig volt miniszter, titkos tanácsos, a császári és királyi 46. gyalogezred tulajdonosa, képzett vezérkari tisztt, politikus. A miniszteri megbízás után az utánpótlásügyi főnökség vezető beosztását kapta meg. A Lipót-rend Nagykereszt, az I. osztályú Katonai Érdemkereszt és az I. osztályú Vaskorona Rend kitüntetések tulajdonosa volt.

Gróf Tisza István második kormányában 1917. június 15-ig volt honvédelmi miniszter Szurmay Sándor. A tárcát gróf Eszterházy Móric kormányában 1917. július 20-ig, majd a Wekerle Sándor által vezetett kormányban 1918. október 31-ig birtokolta.

Minisztersége a háború utolsó, legnehezebb időszakára esett, arra a korszakra, amikor a Monarchiában és Németországban is fokozatosan kiapadtak az anyagi és emellett az erkölcsi erőforrások is. Ezek nélkül a végső időig harcoló katonák már nem tudták kivívni a győzelmet, és bekövetkezett az összeomlás.

A császár és király 1917. március 8-án kinevezte titkos tanácsosnak. Katonai kérdésekben gyakran kikérte a véleményét.

A miniszterségének egyik feladatköre az országgyűlés főrendi és alsóházában a császár és király, a magyar kormány katonapolitikájának képvisellete, annak elfogadtatása volt.

A főrendi ház elnöke gróf Hadik Barkóczy Endre (1862-1931), majd báró Wlassics Gyula (1852-1937) volt. Két esetben, 1918. június 27-én a CXIII. számú és 1918. augusztus 14-én a CXV. számú ülésen szólalt fel a hadi helyzetről, a magyar honvédség alakulatairól, az utánpótlás gondjairól mind emberi, mind anyagi vonatkozásban. A felsőház a tájékoztatást tudomásul vette.

Az alsóházban 1917. március 30-án, a 723. számú ülésnapon szólalt fel első alkalommal. A katonai felmentés rendszerét, a végrehajtás módját ismertette, válaszolt a képviselői kérdésekre. Ettől kezdve szinte rendszeresen megjelent az üléseken. Több alkalommal kellett interpellációra válaszolnia. Az előléptetések, a főiskolások katonai szolgálata, a tábornoki állomány helyzete, a mezőgazdasági munkára igénybe vett vagy szabadságra engedett katonák gondjai álltak a kérdések mögött.

Az 1917. december 1-jei – 758. számú ülésen – a magyar királyi honvéd hadosztályokról, illetőleg a magyar sorozású ezredekről, a fronton való elhelyezkedésükről, utánpótlásukról tartott tájékoztatót. Két képviselő, Polónyi Dezső (1875-1935) és Urmanszky Nándor (1868-n. a.) különösen érdeklődött a magyar honvédség gondjai felől. Interpellációjuk a tudomásukra jutott, néha nem megalapozott adatokról szólt. A választ úgyszólván egy esetben sem fogadták el; különösen Polónyi Dénes ügyvéd, tartalékos dzsidás hadnagy nem, aki széleskörű ismertsége révén kapott adatokat a magyar katonákról, elsősorban hátszági alakulatokról.

1918. július 3-án a 803. számú ülésen a hadifogságba került tisztek és katonák körülményeiről, a minisztérium ezirányú tevékenységéről kellett tájékoztatót tartania.

Szurmay Sándornak a széleskörű ismeretek megszerzésében nagy segítségére volt a minisztérium vezérkari tisztjeinek, a szakreferensek hozzáértő, pontos munkájának.

I. (IV.) Károly császár és király a háború vége felé több esetben kérte ki véleményét a békekötésről, a katonák kivonásáról. Felterjesztésében rendszeresen szerepelt az erkölcsi és anyagi kimerülés, a háború beféjezésének lehetősége.

Intézkedett a hadiállományban a fronton lévő többgyermekes családapák leváltásáról, és elsősorban a hadiüzemekben felmentettként dolgozó nőtlen, fiatal korosztályt küldte ki a frontra. Természetesen volt ellenzője az utasításnak, de a váltás megtörtént.

A miniszteri tevékenysége során utasítást adott a magyar Királyi Hadimúzeum létrehozásáról. Ezen intézkedéséről 20 év múlva az intézmény igazgatója, Aggházy Kamill köszönőlevelet intézett az akkor már idős gyalogsági tábornokhoz.

1918. május 23-án a császár és király *uzsoki előnevet adományozott részére* (Liber Regius LXXIII-408. oldal), és megkapta a **magyar királyi 20. nagykanizsai gyalogezred névadó tulajdonosi tisztét is**. Az uralkodó nagyra becsülte tudását, hozzáállását, munkáját.

A másik intézkedése a Hadilevéltár magyar részlegének felállítása volt. Elrendelte, hogy a honvéd és népfelkelő alakulatoknál keletkezett katonai iratokat csak a minisztériumon keresztül lehetett Bécsbe küldeni a Kriegsarchivba. A minisztériumban minden anyagot másoltak és gyűjtötték a későbbi, saját felhasználásra.

A minisztersége során megkapta 1918. május 3-án a **Vöröskereszt Érdemcsillagát hadidíszítménnyel**. Ettől kezdve az I. osztályú díszjelvényt nem viselte.

Báró Szurmay Sándor gyalogsági tábornok a magyar királyi honvédség és a magyar királyi horvát-szlovén csendőrség rokkant tisztjeinek, lelkészeinek, tisztviselőinek, özvegyeinek, árváinak támogatására alapítványt hozott létre, amelyhez közadakozásból kapott anyagi hozzájárulást. Az alapítvány fővédnöke – az alapító okirat szerint – a mindenkori honvédelmi miniszter. Szurmay Sándort élete végéig egyik fővédnökének tekintették, és az alapítványt róla nevezték el. Ennek elnöke mindenkor egy nyugállományú tábornok volt.

1917 novemberében, decemberében három-három alkalommal is ötőrai teára hívták a tehetősebb polgárokat, ahol adakozni lehetett az alapítvány javára. Az alapítvány 1918. szeptember 1-jén 10 029 558 korona 21 fillér vagyonnal rendelkezett.

1935. július 1-jén „Vitéz báró Szurmay Sándor Segélynyújtó Alapítvány”-nak alakították át, és 1946-ig működött.

A Honvédelmi Minisztériumot 1918. október 31-én adta át gróf Károlyi Mihály kormánya első hadügyminiszterének, Linder Béla alezredesnek. Ezt követően nyugállományba helyezték.

Szurmay Sándor a frontok összeomlásáról már nyugdíjasként úgy vélekedett, hogy a magyar kormánynak lehetősége volt olyan fegyveres erőt hadrendbe állítani, amellyel Nagy-Magyarország határait, a hazai földet teljes biztonsággal megvédehették volna.

A Katonai Mária Terézia Rend lovagja

1757. június 18-án a kolini csatamezőn, a császári-királyi hadsereg első, igazán jelentős győzelme után alapította Mária Terézia, a Habsburg Birodalom uralkodója a róla elnevezett magas katonai kitüntetést. A Katonai Mária Terézia Rend a vitézség, a hősiesség jelképe. A legkiemelkedőbb haditettek után adományozták, csak a hadszíntéren tanúsított teljesítmény alapján lehetett megkapni. A kis fehér kereszt a világ egyik legtöbbször becsült katonai rendjele volt.

A kitüntetést a hadsereg valamennyi tisztje, zászlósa elnyerhette, akinek bátorsága, cselekedete arra méltóvá tette, amely a hadieseményeket befolyásolta.

Az első világháború előtt a Katonai Mária Terézia Rendet újjá kellett szervezni, mivel utolsó kancellárja, lovag báró Fejérváry Géza (1833-1914) gyalogsági tábornok elhunyt. A Rend tagjai közül ekkor csak a Nagymester, Ferenc József császár és király volt életben. A Rend szabályzatában több újítást vezettek be.

A háború során az első kitüntetést, a Rend nagykeresztjét Frigyes főherceg (1856-1936) tábornagy kapta 1916. november 25-én. Frigyes főherceg 1917-től a háború végéig a Rendi Káptalan elnöki tisztét is betöltötte.

A következő év során folyamatosan bírálták el az 1914. és 1915. év cselekményeit és adták ki a kitüntetéseket. A rendi lovagokból felállított Káptalan már működött.

1917. augusztus 17-én a 180. sz. ülésen határoztak újabb lovagok felvételéről. Az ülésen négy parancsnoki és húsz lovagkereszt kiadásáról döntöttek. A Katonai Mária Terézia Rendet az új lovagok részére a Rend Nagymestere, ekkor már I. (IV.) Károly császár és király adta át. Közöttük volt Szurmay Sándor gyalogsági tábornok, magyar honvédelmi miniszter is. A Rendeleti Közlöny 107/1917. száma közölte a kitüntetést. A császár és király ünnepséget tartott a kitüntetés átadása során, részt vett a császári és királyi ház néhány tagja, a korábban Mária Terézia Rendet kapott lovagok, a vezérkar tisztjei. Az uralkodó a kitüntetettekkel és a vezérkar tagjaival több fotót is készíttetett. Ezek némelyikén Szurmay Sándor is látható. A kitüntetés átvételével egyidőben megkapta a *bárái címet* (Liber Regius LXXIII-400. oldal), valamint a *Katonai Mária Terézia Rendi Káptalan tagjává is kinevezték.* (1917. 11. 07.) Az ünnepségeket megelőzően a császár és király 1917. augusztus 10-én, még a magas kitüntetés átadása előtt léptette elő *gyalogsági tábornoki* rendfokozatba. A Rendi Káptalan tagságát a háború végéig megtartotta. 1931-ig a Rendi Kancellárok vezetésével működő Káptalan üléseinek egy részén is részt vett.

A háború után

Internálás

A háború utolsó hónapjában a lemondott Wekerle-kormány helyét a gróf Károlyi Mihály által alakított kormány vette át. A honvédelmi tárcát Linder Béla tüzérezredes kapta meg rövid időre, utána Bartha Albert vezérkari alezredes következett. Báró Szurmay Sándor gyalogsági tábornokot felmentették, majd 1919. január 1-jén nyugdíjba helyezték. Ezután a sajtó hasábjain, gyűléseken a volt kormány minisztereit tették felelőssé a háború miatt. Különösen széleskörű sajtóhadjárat indult Pogány József vezetésével a volt

honvédelmi miniszterek ellen, akiket a háború okozóinak, kihasználóinak, a katonák hóhérjainak, vágóhídra küldőinek nevezték. Robert (Sachei) Oszkár hírlapíró 1919. március 24-én a „Város” című budapesti hetilapban már a kivégzésüket követelte háborús bűneik miatt.

Szurmay Sándor volt honvédelmi miniszter, miután nyugállományba helyezték, a fronton szerzett betegségei kezelését kezdte el. Járóbetegként fürdőket, sok fekvést írtak elő orvosai. Dr. Kéry Károly budapesti rendőrkapitány 1919. február 25-én közölte vele, hogy Nagy Vince belügyminiszter határozata alapján – gróf Károlyi Mihály egyetértésével – vidékre internálják. Az utasítás értelmében február 26-án detektív kísérettel – báró Szterényi József volt kereskedelemügyi miniszterrel együtt – vonaton Szentgotthárdra szállították. Az út két napig tartott. A cisztercita rend kolostorában helyezték el őket. Itt a határrendészet egy tisztjének és tizenkét katonájának őrizete alá kerültek. Vendéget nem fogadhattak, levelet nem írhattak. A klostrom perjele, dr. Piszter Imre gondoskodott a gyógykezelés folytatásáról. A Tanácsköztársaság kikiáltása után 1919. március 25-én újra Budapestre szállították mindkettőjüket és a Gyűjtőfogházban nyertek elhelyezést. Az antant misszió közbenjárására Kun Béla azt üzenté, hogy továbbra is internálásban marad Szurmay Sándor, körülményein nem változtatnak, mivel háborús tevékenysége miatt bíróság elé kívánják állítani. Felesége és unokaöccse, Szurmay Lajos kapott engedélyt heti egyszeri látogatásra. Az engedély aláírója Rákosi Mátyás volt.

Internálásának ideje alatt kihallgatások nem voltak, valamint más nyomozati cselekményt sem folytattak ellene. A fogházba helyezett politikai biztosok külön figyelemmel kísérték. A fogságból 1919. augusztus 2-án szabadult.

„Elbocsátó levél:

Iktató szám: 2131919; Törzskönyv: 2757;

Báró Szurmay Sándor letartóztatott az Igazságügyi Népbiztos rendeletére szabadon bocsátott.

Az Országos Gyűjtőfogház Igazgatósága

Budapest 1919. augusztus 2. . . . . Bíró (s. k.) igazgató”

A szabadon bocsátás után 1919 őszén a budapesti francia katonai misszió összekötő tisztjeként teljesített szolgálatot. A beosztása 1921-ben szűnt meg. Ettől kezdve véglegesen nyugdíjas lett, ekkor 61 éves volt.

Társadalmi, közéleti tevékenysége

Uzsoki báró Szurmay Sándor rövid pihenőt tartott a végleges nyugállományba helyezés után. A megalakuló NYUKOSZ-nak (Nyugdíjas Katonatisztek Országos Szövetsége) hamarosan tagja lett. Vezető tisztséget nem vállalt, de támogatta, segítette az ott folyó munkát.

Alapító tagként jegyezték a magyar királyi Államrendőrség Detektív Testülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesületében. Az egyesület részére 300 koronát adományozott, amelyet 1921. november 11-én fizetett be, de valószínűsíthetően itt sem vállalt vezető tisztséget. Tagja volt a Nemzeti Kaszinónak, az Országos Kaszinónak, a Magyar Tiszti Kaszinónak, a Tisza Körnek.

Az Országos Sporthorgász Szövetség elnökének, az Országos Halászati Egyesület alelnökének választotta meg, és tagja volt a Vadászati Védegyletnek is.

A kormányzó 1927-ben a magyar parlament felsőházának örökös tagjává nevezte ki. József Ágost főherceg tábornagy, Hazai Samu vezérezredes, Róder Vilmos gyalogsági tábornok örömmel üdvözölte Uzsok hősét a felsőházban. A parlamenti munkában szerepet vállalt. Tagja lett a Véderő Bizottságnak (elnöke József Ágost főherceg tábornagy) és a Külügyi Bizottságnak (elnöke Kánya Kálmán, 1869-1945). Beválasztották a Kereskedelmi és Közlekedési Bizottságba is, amelynek elnöke Beöthy László (1860-1943) volt. A felsőház 1943. április 13-ai (LXXXIII.) ülésén gróf Széchenyi Bertalan elnökségével megújította felsőházi bizottsági tagságait. Ettől kezdve azonban csak a Külügyi és a Véderő Bizottságokban vállalt feladatokat.

Kérte felvételét a Vitézi Rendbe. A háborús évek legmagasabb kitüntetésével, a *Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével rendelkezett*, így nem volt akadálya ennek. A kormányzó 1929. június

16-án avatta fel, így feltűzhetette a *Vitézi Rend jelvényét*, amelynek sorolási száma 2696.

A Magyar Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal kitüntetését 1930. november 11-én kapta meg.

Báró Szurmay gyalogsági tábornokot 1918. augusztus 26-án *Nagykanizsa város díszpolgári címével* tüntették ki. *Díszpolgári címet Boksánbánya, Ungvár, Bánffyhunyadi, Győr, Pápa, Cinkota város elöljárói is adományoztak részére.*

Nagykanizsa és Zala vármegye elöljárói úgy döntöttek, hogy 1930. május 31-én díszközgyűlésen erősítik meg címét, és adják át részére az oklevelet is. Másnap, június 1-jén avatták fel a volt magyar királyi 20. gyalogezred emlékművét, ahol a szoborbizottság elnöke Szurmay Sándor volt.

Szurmay gyalogsági tábornok 1930. május 31-én érkezett a városba. Az állomáson Krátky István polgármester vezetésével küldöttség fogadta. Jelentkezett volt segéd tisztje, dr. Örley György szolgálaton kívüli százados is. Vele együtt érkezett Seide Rezső altábornagy és lovag Sypniewsky György altábornagy, akik szintén betöltötték a magyar királyi 20. gyalogezred parancsnoki tisztét.

A városi díszközgyűlésen dr. Hajdú Gyula városi tisztí főügyész tartott köszöntőt. Az átadott díszoklevél Noll József gimnáziumi rajztanár munkáját dicsérte. Báró Szurmay gyalogsági tábornok válaszbeszédében elmondta, hogy szeretett Nagykanizsán élni. A magyar királyi 20. honvéd gyalogezred tulajdonosi tisztét I. (IV.) Károly császár és királytól úgy kapta, hogy választhatott a honvéd ezredek közül, s ő a nagykanizsai mellett döntött.

Báró Szurmay Sándort a nagykanizsai közönség este, a városi színházban tartott hangversenyen ünnepelte meg. A szobor felavatása előtt – június 1-jén – a Városháza udvarán adta át a volt honvédelmi miniszter a nagykanizsai háborús veteránok első csoportjának a Magyar Háborús Emlékérmet.

Még aznap délelőtt került sor a 20. honvéd gyalogezred emléksobrának felavatására. Az 1925 óta tervezett alkotás megvalósult. A szobor fővédnöke a bizottság elnöke, báró Szurmay Sándor, alelnöke Reischl Richárd (1876-1944) országgyűlési

képviselő volt. A szoborbizottságban szerepet vállalt piliczai Biffi Ferenc (1876-1948) nyugállományú altábornagy, a 20. gyalogezred volt zászlóalj-parancsnoka is. Az alkotás, Hybl József szobrászművész munkája az Erzsébet téren nyert elhelyezést. Pályázatán „Dalolva mentek csatáról – csatára” jelszó volt, amely alapján a bizottság vele készíttette el a művet. A szobor talapzatába leforrasztott ládában a gyalogezred története mellett nagykanizsai képeslapok, a város térképe, napi újságok és a forgalomban lévő ércpénzek kerültek. A szobrot József Ágost főherceg tábornagy avatta fel díszes tábornoki karral körülvéve. A gyalogezred zászlója alatt a volt 20-as honvédek és tisztek sorakoztak fel, s tisztelegtek a háborúban elesett bajtársak emlékműve előtt.

Báró Szurmay gyalogsági tábornok 1931-ben a magyar rendként és alapítványként működő Katonai Mária Terézia Rend kancellárhelyettesi és ügyvezetői tisztségét vállalta el. A Rend összejövetelein, rendezvényein rendszeresen megjelent. 1938-ban a Rend végleg magyarrá vált, kancellárja József Ágost főherceg, helyettese továbbra is Szurmay Sándor volt.

A következő évek során több alkalommal utazott Szegedre, részt vett és beszédet mondott volt iskolájában a hősi halált halt tanulók emléktáblájának avatásán. Katonai élményeiről, a Nagy Háború katonáiról beszélgetett a tanulókkal.

A Hadtörténelmi Múzeum Mária Terézia Rend arcképcsarnoka részére felajánlotta, hogy önarcképet adományoz. Ideiglenesen leánya, Edit (Kossuth Ferencné) adta át a birtokában lévő, apjáról Schramm Viktor által festett képet. Erről Heya Zoltán festőművész vállalta a másolat készítését. A festő több alkalommal kérte Szurmay Sándortól is, hogy üljön modellt a hiteles kinézet érdekében. A művész által készített képet 1937. november 29-én adták át véglegesen a múzeumnak.

Irodalmi tevékenysége

A háború előtt írói tevékenysége elsősorban munkájával kapcsolatos tanulmányokban csúcsosodott ki.

A megírt anyagok előljárói véleményeinek alapján színvonalasak voltak, a beosztottak, a honvédségi iskolán tanulók ismereteit elősegítették. A vezérkar tisztjeinél a vezetők nagyra értékelték azon beosztottakat, akik hajlandók voltak kutatómunkát végezni, tanulmányokat készíteni hadgyakorlatokról, ütközetekről, amelyeket oktatásnál is felhasználhattak.

A háború után, 1921-ben kezdett újra írni. Első alkalommal az ABC (Anti Bolsevista Comité) rendelkezése a kiskönyvtár nyitó kötetét készítette el, „Az orosz vörös veszedelem és Magyarország szerepe” címmel jelent meg a tanulmány. Az orosz állam és a bolsevizmus kialakulásának körülményeivel foglalkozott.

Az 1925. február 10-én alapított Magyar Katonai Írók Körének alelnöke lett. (Elnök Hazai Samu nyugállományú vezérezredes.) Céljuk volt az I. világháborúról minél több adatot gyűjteni, feldolgozni.

Több esetben írt különböző hadtörténeti munkákhoz bevezetőt. Szepessy (Bugsch) Aladár tábornok 1931-ben összeállította a nagykanizsai magyar királyi 20. gyalogezred háborús történetét. Az előszót az ezredtulajdonos, báró Szurmay Sándor készítette el. A könyvet Sopronban Tóth Lajos nyomdája adta ki. Az előszóban kifejtette, hogy nagyra becsülte az ezred katonáinak kitartását, harci szellemét, vitézségét, hadi tetteit.

„A magyar gyalogos, a magyar gyalogos katona” című könyv szerkesztésében résztvevő volt. A legjobb katonatörténészek írták a különböző fejezeteket. Miután ez esetben is felkérték az előszó megírására, lehetősége volt röviden dicsérni a magyar katonákat, a háború során kifejtett erőfeszítéseiket, a helytállásaikat.

Báró Szurmay Sándor előszavával jelent meg az Athenaeum Kiadónál „A Felvidék és a Kárpátalja története 1914-1918.” összefoglaló mű 1940-ben, valamint losonci Szakáll Kálmán „Uzsok hősei 1914-1915.” című könyve.

József Ágost főherceg tábornagy felkérte, hogy a „Háború, ahogy én láttam” címen készülő munkájához az 1915-1916. év harcairól – amelyekben részt vett – kiegészítéseket készítsen. Ennek eleget tett és néhány kérdésben pontosította a főherceg által leírtakat.

Természetesen saját műveivel is jelentkezett. „Vadász emlékek, horgászélmények” címmel írt könyvet, ez 420 oldalon 95 db képpel jelent meg 1937-ben. A vadászati részben a szalonka-, őz-, szarvas-, rókavadászattal foglalkozott, a vadlesen való tartózkodásról, annak szépségeiről írt. A horgászati részben a különböző halfajokról, a horgászati eszközökről, a sporthorgászatról, horgászversenyekről adott ismertetőt. A könyvet a következő évben a Néptanítók Lapjában fejezetenként közölték. A mű „Horgászvizeken, vadcsapáson” címmel 1997-ben újra megjelent.

A háború eseményeiről, tapasztalatairól szóló alkotása az 1940. évi könyvnapon látott napvilágot „A magyar katona a Kárpátokban” címmel. Írt a harcokról, a harcterületekről, a magyar határok védelméről, a fronton lévő magyar katonákról, a vitézségről, a frontlátogatásairól. A könyvben az 1918-as év problémáit is megemlíti, a vezetés küzdelmét a magyar hadsereg érdekében. A teljes könyvet a Diárium 1941-43. évben megjelenő folyóirat számai folyamatosan közölték. A mű reprint kiadásban 2005-ben újra megjelent.

Utolsó évei, halála

Báró Szurmay Sándor 1940. december hó folyamán betöltötte nyolcvanadik életévét. Hivatalos és társadalmi szervek köszöntötték. Az országban méltán népszerű tábornok, aki számos város díszpolgári címét viselte, jó erőben fogadta a jókívánságokat. Táviratok, levelek százai érkeztek volt tisztjeitől, katonáitól vagy azok hozzátartozóitól. Azon városok vezetői, ahol díszpolgári címet viselt, díszoklevelet, ajándékot vagy egyszerű köszöntő levelet küldtek részére. Ezek közül való egy üdvözlő vers is, amelyet volt katonája írt. Nagykanizsa város polgármestere levélben köszöntötte, és további jó egészséget kívánt neki.

EMLÉK-LAP

1860—1940

Az uezsoki hős

Vitóz báró uezsoki SZURMAY SÁNDOR gyalogsági tábornok ezredtulajdonos

Isten segítségével és bajtársai örömére elért 80. születésnapjára

Ezredé: a volt nagykanizsai m. kir. 20. honvéd és népfőlkelő gyalogezred
Bajtársi Köre

*Szálljon vissza a gondolatunk
A múlt idők nagy eseményeire...
Ne nézzünk arra, amik ma vagyunk,
Tekintsünk a Kárpátok bércéire...
...Tizenhattól-hatvan évig,
A nagyapák és unokák
Egy vonalban küzdöltek végig
A nagy uezsoki csatát!*

*Zengett az ég az ágyúk morajától,
Gépfegyvergyalog szántotta az erdőt...
Maroknyi magyar, a vérük lángol...
Sziklafalként áll — tenger orosz előtt...
Fegyverük fagyott kezekben,
De golyójuk oáthatalál!
Hullanak ők is... de szemben:
Dúsan arat — a halál!*

*Uezsók! Te vérrrel áztatott hegyszoros!
Édes hazánk bástyájának kapuja.
Rajtad gőzhengerként jött az orosz,
Mintha minden szállaposna a súly...
De fent, a bércen megjelent
Szurmáy, a nagy hadvezér!
Kardja villan, hangja felcseng:
„Rajta!” S folyt a muszkavér!...*

*Rohan az ellenség, az életét félti.
De ott, túl a hágón újra tömörül...
A honvéd nem áll meg, mert érszi:
A haza vész el, ha most mejkönyörül!...
Bakancs dobban, fegyver dörren
S ha kibírt már minden golyót...
Puskaguggyal, vagy ökölrel
Fojtja el a kozákszót...*

*Mérféltetlen szenvedések között harcolt,
Szívében töretlen hittel a honvéd!
Csataváltások a szívébe markolt!
Mind egy-család most; apa, testvér, szom-
Nézik a vezért: Szurmáy, iszed.
Szemükben az öröm fénye...
„Bajtársak! Győzünk kell! Ma itt
S holnap — új csataterén!”*

*Amit mondott, amir kívánt, az teljesült:
A magyar zászló diadul aratott!
Katonáinak szíve Tölbe telkesült!
Igaz bajtársként velünk srt s kacagott!
Nekünk Ő volt az apánk,
Ki jó példával előjárt!
S ha megnyertünk egy csalát:
Ránk dicséző szava várt!*

*Upernnél a német győzelem eltörpült
Kárpátokban elért sikerünk mellett!
Mert az Uezsoki hős örökdöült! S felettünk
Az Ő hite, akarata tebegett!
Apánk Ő ma is nekünk
S mi körülle — a fiúk.
Küldtátok: hát velünk:
Éljen soká — SZURMAY!!!*

A nyolcvanadik születésnapja után egészsége megengedte, hogy eljárjon az Országgyűlés felsőházi üléseire. Megjelent a magyar Mária Terézia Katonai Rend rendezvényein is.

A kormányzó *1941-ben magyar királyi vezérezredesi címet* adományozott részére. Könyve is megjelent az Egyetemi Nyomda közreműködésével. Olvasói körében sikeres volt.

Felesége Budapesten 1943. november 18-án halt meg. A háborúra való tekintettel szűk családi körben temették el a Kerepesi temetőben.

A háború egyre közeledett a fővároshoz, menekülnie idős kora miatt nehéz lett volna, így családjával együtt az ostromlott Budapesten maradt.

Báró Szurmay Sándor vezérezredes **1945. március 26-án halt meg**, pár nappal azelőtt, hogy a Vörös Hadsereg a mai V. kerületet elfoglalta.

Veje, dr. vitéz Kossuth Ferenc ügyvéd az apósa haláláról és temetéséről levélben tájékoztatta vitéz Góthay Béla magyar királyi vezérőrnagyot (1887-1976), a magyar Mária Terézia Katonai Rend ügyvivőjét:

„Igen tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Tisztelettel értesítem, hogy apósom, vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor nyugállományú vezérezredes, nyugalmazott honvédelmi miniszter, a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjének tulajdonosa folyó év március 26-án elhunyt. Temetése március 28-án volt a Kerepesi temetőben, a családi síboltban.

Budapest 1945. május 6.

Vitéz Kossuth Ferenc”

A lakcíme szerinti, Budapest IV. kerületi (ma: V. ker.) Anyakönyv 178/1945/IV. adatai alapján gyászjelentés valószínűleg nem készült, a rokonokat, ismerősöket levélben később értesítették.

Nyughelye, megemlékezések

A Szurmay család sírhelye a Kerepesi temetőben a 48/56. sziget 3. parcellájában található. Nagy közkatona őrzi a sírban nyugvók örök álmát. A síremlék, a szobor Madarassy Walter szobrászművész munkája.

A sírban a tábornokkal együtt van eltemetve felesége, báró Szurmay Sándorné Szenoner Erna (1872-1943); leánya Szurmay Blanka bárónő (1902-1993), továbbá vejei: Szentkeresztesy Henrik ezredes (1887-1935) és gróf Stomm Marcell altábornagy (1890-1968), posztumusz vezérezredes, akinek hamvait a Farkasréti temetőből helyezték át a család kérésének megfelelően.

A Mátyás-templom Loretói kápolnájában 1995. február 24-én, halálának 50. évfordulója alkalmával – egy hónappal korábban – dr. Ladocsi dandártábornok, tábori püspök misét celebrált a vezérezredes tiszteletére. Valószínűsíthetően ez volt az első alkalom, amikor a Nagy Háború egy magyar tábornokáról, pontosan az Uzsoki-hágó védőjéről a rendszerváltás után hivatalosan megemlékeztek.

A Budapest XVI. Kerületi Önkormányzat 2008. október 11-én a Szurmay fasorban emléktáblát állított fel, amelyet Világhy Árpád alkotott. Az avatáson méltatták mind államtitkári, mind miniszteri munkásságát és tevékenységét a Honvédelmi Minisztériumban.

vitéz uzsoki báró
Szurmay Sándor

1860 – 1945

gyalogsági tábornok
az Uzsoki-hágó védője,
a Mária Terézia Katonai Rend
lovagkeresztes vitéze,
a Tisza-, az Esterházy-,
majd a Wekerle-kormány
honvédelmi minisztere.
Ómátyásföld lakója

Ligeti Miklós szobrászművész a háború alatt a fronton alkotott Szurmay altábornagyról mellszobrot, amely jelenleg a keceli haditechnikai parkban látható.

Születésének 150. évfordulójáról 2010-ben a „Kanizsa” címen megjelenő lap is megemlékezett.

Zárszó

Vitéz uzsoki báró Szurmay Sándor magyar királyi vezérezredes mozgalmas életet élt. Katonai pályája példás, nagy tudású, igazi vezető volt. A magyar királyi honvédség érdekében tett cselekedeteit, háborús tevékenységét elismerték.

I. (IV.) Károly osztrák császár és magyar király parancsnoki és miniszteri munkáját nagyra értékelte. Nagykanizsa volt talán az a hely, ahová a legjobban kötődött. A magyar királyi 20. honvéd gyalogezredet szerette, nem véletlen, hogy nevét felvehették. A gyalogezred szobrának felállításában is érdemei voltak. Megállapítható, hogy ő volt Nagykanizsa város első katonája anélkül, hogy mások érdemeit ne vennék figyelembe.

Szurmay Sándor Nagykanizsa hadtörténetében jelentős szerepet betöltött személy volt, katonai életpályájának széleskörű megismerése hasznos lehet, mivel közel van a Nagy Háború kezdetének és az 1915-ös uzsoki ütközetnek 100 éves évfordulója.

Mellékletek

Kitüntetései:

Katonai Mária Terézia Rend lovagkereszt: 1917. 08. 17.
(Promóciószáma: 180)

Lipót-rend I. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal: 1916. 05. 23.

Vaskorona Rend I. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal: 1915. 05. 30.

Katonai Érdemkereszt II. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal: 1915.
01. 23.

Lipót-rend lovagkereszt: 1912. 09. 09.

Ferenc József-rend tisztikeresztje: 1909. 10. 04.

Vaskorona Rend III. osztály: 1903. 10. 10.

Katonai Érdemkereszt III. osztály: 1898. 10. 25.

Bronz Katonai Érdemérem vörös szalagon: 1905. 11. 19.

Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal:
1916. 11. 13.

Tiszti Szolgálati Jel III. osztály: 1908. 10. 09.

Tiszti Szolgálati Jel II. osztály: 1917. 10. 01.

Jubileumi Emlékérem: 1898. 12. 02.

Jubileumi Kereszt: 1908. 12. 02.

Vöröskereszt I. osztályú díszjelvénye hadidíszítménnyel: 1915. 05. 31.

Vöröskereszt érdemcsillaga hadidíszítménnyel: 1918. 05. 23.

Vitézi Jelvény: 1929. 08. 19.

Magyar Háborús Emlékérem kardokkal, sisakkal: 1930. 11. 03.

Külföldi kitüntetései:

Német (Porosz) Vaskereszt II. osztály: 1915. 04. 08.

Német (Porosz) Vaskereszt I. osztály: 1915. 06. 14.

Török Medzsidi (Medjidie) Rend I. osztály: 1918. 10. 15.

Előmenetele:

honvéd	1881. 10. 01.
címzetes őrmester	1883. 08. 29.
hadnagy	1884. 08. 19.
főhadnagy	1889. 11. 01.
II. osztályú százados	1892. 05. 01.
I. osztályú százados	1895. 05. 01.
őrnagy	1898. 05. 01.
alezredes	1901. 11. 01.
ezredes	1905. 05. 05.
tábornok	1910. 11. 01.
altábornagy	1914. 05. 01.
gyalogsági tábornok	1917. 08. 10.
magyar királyi vezérezredes	1941

Szolgálati helyei, beosztásai:

1882. 10. 01.: magyar királyi honvéd gyalogzászlóalj, Lugos
1887. 11. 01.: magyar királyi 13. honvéd gyalog féldandár I. zászlóalj, Pozsony
1889. 11. 01.: császári és királyi IV. Hadtest Vezérkari Osztály, Budapest
1890. 11. 08.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztály, Budapest
1891. 05.01.: Vezérkar Hadműveleti és Különleges Vezérkari Munkák Irodája, Bécs
1891. 11. 01.: Vezérkar Vasúti Irodája, Bécs
1892. 05. 01.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztály, Budapest
1898. 10. 27.: magyar királyi 4. honvéd gyalogezred I. zászlóaljparancsnok, Nagyvárad
1899. 10. 01.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztály, Budapest
1900. 09. 01.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 20. osztály, vezető, Budapest
1900. 12. 01.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 1. osztály, vezető, Budapest
1905. 11. 01.: magyar királyi 20. honvéd gyalogezred, parancsnok, Nagykanizsa
1907. 09. 28.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium II. ügycsoportfőnök, Budapest
1910. 02. 03.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium, I. ügycsoportfőnök, Budapest
1914. 08. 17.: magyar királyi Honvédelmi Minisztérium, államtitkár, Budapest
1914. 11. 22.: magyar királyi 38. honvéd gyaloghadosztály, parancsnok, orosz front
1915. 01.14.: „Szurmay” hadtestcsoport, parancsnok, orosz front
1916. 04. 01.: „Szurmay” hadtest, parancsnok, orosz front
1917. 02. 09.: felmentve, Budapest
1917. 02. 19. – 1918. 10. 31.: magyar honvédelmi miniszter, Budapest
1919. 01. 01.: nyugdíjazás

Írásai:

- „A wörthi (froschweilleri) csata 1870. augusztus 6-án.”
(Térképmelléklettel, ábrákkal)
Budapest, 1890.
- „A Thaya menti Waidhofen környékén 1891-ben tartott hadtestgyakorlat.”
Budapest, 1892. Ludovika Akadémia Közlöny
- „Az európai hadseregek ismertetése.”
Budapest, 1893.
- „Die Honved-Intution.” (A honvédség intézménye)
Budapest, Pester Lloyd. 1894. 10. 25-26-i számok
- „A mohácsi vész 1526-ban.” (Részletes leírás, csatatervek)
Budapest, 1896. Az ezredéves országos kiállításra
- „Alkalmazó megbeszélések a spicherni csatáról.”
Budapest, 1897.
- „A honvédség fejlődésének története, annak felállításától napjainkig. 1868-1898.”
Budapest, 1898. Minerva
- „A mohácsi hadjárat 1526-ban.”
Budapest, 1901. Ludovika Akadémia Közlöny, külön melléklet
- „Az orosz vörös veszedelem és Magyarország szerepe.”
Budapest, 1921. ABC (Anti Bolsevista Comité) könyvtár
- „Vadász emlékek, horgászélmények.”
Budapest, 1937.
- „A magyar katona a Kárpátokban.”
Budapest, 1940. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda
- „Háborús emlékirások.”
Budapest, 1940-42. Diárium: I. évfolyam 1-10. szám; II. évfolyam 1-12. szám; III. évfolyam 1-12. szám. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda

Források:

- Hadtörténeti Levéltár: Tiszti minősítési lap (AKVI) 28522.
Hadtörténeti Levéltár: Personalia 173-174. sz. doboz
Hadtörténeti Levéltár: Personalia (Felülvizsgálati iratok) FÜV 489.

Irodalom:

HOFFMANN Oskar – HUBKA Anton: *Der Militär Maria Theresien Orden die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918*. Wien, 1944. (313-315. oldal)

Honvédelmi Miniszterek 1848-1994. Zrínyi Kiadó Bp., 1994. (59-60. oldal)

GUDENUS János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi geneológiája*. Bp., 1999. IV. kötet (72-73. oldal)

Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs Főszerkesztő: SZÍJJ Jolán. Petit-Real Kiadó Bp., 2000. (647. oldal)

BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai. I. kötet* Argumentum, 2010. (301-303. oldal)

MAKAI Ágnes – SALLAY Gergely: *A Mária Terézia Katonai Rend történetének utolsó fejezete*. Hadtörténelmi Közlemények 2003/4. szám (1051-1117. oldal)

FELSZEGHY Ferenc vitéz: *Rendjelek és kitüntetések történelmünkben*. Bp., 1944. Társadalmi Könyves Lapkiadó (254-255. oldal)

BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Bp., 2004. Akadémia (456-457. oldal)

STEINER Jörg: *Schematismus der Generale und Obersten der k. u. k. Armee. Stand 31. Dezember 1918*. Wien, 1992. (17. oldal)

DOROMBY József vitéz ny. alezredes – REE László (szerk.): *A magyar gyalogság, a magyar gyalogos katona története*. Bp., 1933. (459-460. oldal)

JULIER Ferenc: *A világháború magyar szemmel 1914-1918*. Bp., 1933.

Honvédségi Közlöny a magyar királyi honvédség számára. Pallas Részvénytársaság 1915-1916-1917-1918., 1929. évfolyamok

Dislokation und Einteilung k. u. k. Heeres. Wien, 1904., 1908., 1914. évfolyamok

Zalai Közlöny 1925., 1929., 1930. évfolyamok

Hadtörténelmi Múzeum Értesítője 3. szám, 189. és 194. oldalak. Bp. 2000.

BODROGI Péter – MOLNÁR József – ZEIDLER Sándor: *Nagy magyar kitüntetéskönyv*. Rubicon-könyvek, 2005.

Jegyzetek:

SZURMAY Lajos vezérőrnagy (Wien, 1888. 08.21. – Komárom, 11. 21.), Antal nevű bátyjának a fia. 1914-től hivatásos tiszt, az I. világháborúban tüzérszázados, 1942-ben HM légügyi csoportfőnök.

GRÓF BECK-RZIKOWSKY Frigyes vezérezredes. (Freiburg, 1830. 03. 21. – Wien, 1920. 02. 09.) Az uralkodó főhadsegédje, majd az osztrák-magyar haderő vezérkari főnöke 1906-ig. A császári és királyi első Alabárdos Testőrség kapitánya 1917. januárig. A Lipót-rend nagykereszt és a Vaskorona Rend I. osztályú kitüntetések tulajdonosa. Ötvennégy külföldi kitüntetést kapott, közte a francia Becsületrend Nagykeresztjét és az orosz gyémántokkal kirakott Alexander Nyevszkij Rendet.

BOROEVIČ Szvetozár von Bojna tábornagy. (Umetič, 1856. 12. 13. – Klagenfurt, 1920. 05. 23.) Az orosz fronton a császári és királyi 3. hadsereg, az olasz fronton a császári és királyi 5. hadsereg parancsnoka. Az olasz fronton a „Boroevič” hadseregcsoport parancsnoka 1917. augusztustól. A Katona Mária Terézia Rend lovag- és parancsnoki keresztjének tulajdonosa.

BÖHM-ERMOLI Eduard Freiherr von tábornagy. (Ancona, 1856. 02. 12. – Troppau, 1941. 12. 09.) Az orosz fronton 1914. júliustól a császári és királyi 2. hadsereg parancsnoka. A Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztese, 1917. 11. 07-től a Rendi Káptalan tagja.

HÖFER von FELDSTURM Franz Ritter altábornagy. (Komotau, 1861. 07. 09. – Wien, 1918. 01. 22.) Az osztrák-magyar hadsereg vezérkari főnökségének tisztje, az I. világháború idején a vezérkar tájékoztatási osztályának vezetője volt. Az újságoknak közölt hadijelentések aláírója.

JÓZSEF FERDINÁND SALVATOR főherceg vezérezredes, toszkán nagyherceg, IV. Ferdinánd fia. (Salzburg, 1872. 05. 24. – Wien, 1942. 08. 25.) Az orosz fronton 1914. 09. 30. – 1916. 06. 01. között a császári és királyi 4. hadsereg parancsnoka. Az Aranygyapjas Rend, a hadidíszítményes Lipót-rend nagykereszt, az I. osztályú Vaskorona Rend és az I. osztályú Katonai Érdemkereszt tulajdonosa. A császári sírboltban temették el.

GRÓF TISZA István nagybirtokos, huszárezredes. (Geszt, 1861. 04. 22. – Budapest, 1918. 10. 31.) Két alkalommal alapított kormányt, miniszterelnök 1903. november – 1905. június és 1913. május – 1917. június időszakban.

GRÓF ESZTERHÁZY Móric nagybirtokos. (Majkpuszta, 1881. 04. 27. – Wien, 1960. 06. 28.) Miniszterelnök 1917. 06. 15. – 1917. 08. 20. között. 1918. január és március között tárca nélküli, majd közoktatási miniszter.

WEKERLE Sándor. (Mór, 1848. 11. 04. – Budapest, 1921. 08. 26.) Miniszterelnök 1892. november – 1895. január, 1906. április – 1910. január és 1917. augusztus – 1918. október közötti időszakokban. Pénzügyi szakember, több minisztérium élén is dolgozott.

FRIEDRICH ALBERT főherceg, tábornagy. (Gross-Seelowitz, 1856. 06. 04. – Magyaróvár, 1936. 12. 30.) Az I. világháború során 1916. 12. 02-ig a császári és királyi hadsereg főparancsnoka. A Katonai Mária Terézia Rend nagykeresztese, az Aranygyapjas Rend tulajdonosa. Tizennyolc hazai és 52 külföldi kitüntetéssel rendelkezett. Marsallbotja, a Katonai Mária Terézia Rend nagykeresztje és a háborúban hordott kardja a budapesti Hadtörténeti Múzeumban látható.

AGGHÁZY Kamill ezredes (főtanácsos), hadtörténész. (Budapest, 1882. 11. 01. – Budapest, 1954. 09. 14.) Az I. világháborúban százados, a szerb fronton súlyosan megsebesült. A Hadimúzeum egyik megalapítója, igazgatóhelyettes 1918-tól, igazgató 1937-1940 között. Tagja volt a Magyar Katona Írók Körének.

BÁRÓ SZTERÉNYI József. (Lengyeltóti, 1861. 11. 25. – Budapest, 1941. 02. 06.) Kereskedelemügyi miniszter 1918. 01. 25. – 1918. 10. 31. között. Szurmay gyalogsági tábornok társa az internálás idején. A háború után népszövetségi fődelegátus, kormányképviselő öt éven keresztül.

JÓZSEF ÁGOST főherceg, tábornagy. (Alcsút, 1872. 08. 09. – Rain bei Straubing, 1962. 07. 06.) A Katonai Mária Terézia Rend parancsnoki kereszt tulajdonosa, az Aranygyapjas Rend birtokosa. Az I. világháború során hadosztály-, majd hadtest-, hadseregparancsnok. A balkáni front főparancsnoka, IV. Károly magyarországi megbízottja, a magyar parlament felsőházának tagja. A Katonai Mária Terézia Rend magyarországi csoportjának, majd az önálló magyar Rendnek kancellárja.

KÁNYA Kálmán diplomata, külügyminisztériumi államtitkár, berlini nagykövet. (Sopron, 1869. 11. 07. – Budapest, 1945. 02. 28.) Külügyminiszter 1933. 02. 04. – 1938. 11. 28. között. A felsőház tagja, a külügyi bizottság elnöke.

VITÉZ SZEPESSY (Bugsch) Aladár altábornagy. (Strázsa, 1867. 14. 13. – Sopron, 1938. 07. 06.) Az I. világháború során a nagykanizsai magyar királyi 20. gyalogezred zászlóalj-, majd az ezred parancsnoka. A Vaskorona Rend 2. osztályú és a Lipót-rend lovagkereszt tulajdonosa. Altábornagyi címet 1928 decemberében kapott. Nyugdíjazásakor a Magyar Érdemrend középkeresztjét adományozták neki csillaggal. Összeállította a magyar királyi 20. gyalogezred I. világháborús történetét.

A Szurmay család nyughelye a Kerepesi temetőben

ISBN 978 963 89 0184 2

9 789638 901842